

солодким, я зарепетував на усю церкву...[2, 17]; Та нещасливою виявилася доля цього прекрасного мурованого храму із високою дзвіницею та просторою банею [2, 68];

4) християнські свята й пости: *Отже, дідух. З цим символом пов'язане зимове свято Різдво христове, що православні християни відзначають кожного року 7 січня [2, 38]; А напередодні Різдва – Святвечір [2, 38]; а той день, який мав закінчитися Святвечором нам роком здавався... [2, 38]; Просимо і дідуха і сіно до нашої хати на Різдво Христове! [2, 39]; Де ти взяв Божу Матір? [2, 78]; Потім старенька прибрала Божу Матір найкращим вишиваним рушником і повісила на стіні у своїй кімнаті [2, 80];*

5) духовні чини і служителі церкви: *... тітка Павлина піднесла мене на простягнутих руках до бородатого і вусатого священика, який був у всьому зелено-блискучому... [2, 17];*

6) релігійні книги: *А коли я пішов до школи, то вона часто розповідала біблійні легенди, які відрізнялись від того, чого нас вчили ву радянській загальноосвітній школі [2, 7];*

предмети церковного вжитку: *А ще наче зараз бачу великі заграви вогнів на високих свічниках біля величного іконостаса [2, 17]; На сволиці був вирізаний якимось майстром силуєт великого хреста, так що святий символ висів над коліскою...[2, 28]; Потім тато приніс ще два великих приколоти, а також два невеликі снопи жита і пшениці, які стояли усі свята на покуті під образами [2, 39]; Мабуть, нашій Радянській державі теж не вистачає металу, коли згадали про церковні дзвони [2, 62]; Боюся, що з церкви зриватимуть хреста [2, 69]; Я нагнувся, схопив покалічену ікону, швидко заховав її під розстебнуту куфайку і як дременує від тих страшних возів...[2, 78];*

терміни, що стосуються сутності віри: *...такий гріх трапився одного разу із старшим братом Павликом, та він скоро заліз на ніч і проспав усю п'яну голову [2, 10]; То гріх красти [2, 12]; За які гріхи? Може, за те, що день і ніч працювали...?[2, 45]; За гріхи Бог тебе покарав! [2, 53]; Як та невтомна бджілка, вона зі сходу сонця і до глибокого вечора безперервно працювала, так що молилася навіть тоді, коли доїла корову, чи розпалювала у печі [2, 57];*

Творчість подільського письменника Миколи Магери захоплює дивовижною простотою сприйняття та розуміння викладеного. У його творах нам вдалося дослідити функціонування релігійного дискурсу як засобу актуалізації художнього мовлення і зробити висновок, що за допомогою сакральної лексики письменник не тільки нагадує про існування вищих сил, застерігає від негативних вчинків, викликає інтерес до церковного життя, а й робить вагомий внесок в національну духовну скарбницю народу, виховує своїми творами нове покоління духовно-багатих українців.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. Бацевич. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 344 с.
2. Магера М. Дві повісті / Микола Магера. – Хмельницький, 2005. – 278 с.
3. Ткачук Г. Джерело духовності (Роль експресивної лексики в моральному вихованні школярів під час опрацювання творів Миколи Магери в 5 класі) / Г. Ткачук // Українська мова і література в школі. – 2002. – №1. – С. 25-32.

Summary. The article deals with functioning of the religious discourse reflected in the works of Podillia writers and in the works of Mykola Mahera in particular. The classification of chosen material is done and it is divided into thematic groups.

Key words: religion, fideist discourse, stylistema, lexical units, ethnic picture.

Отримано: 12.10.2012 р.

УДК 811.161.2'374

Н.М. Дзюбак

НАЙДАВНІШІ ТЕРМІНИ ВІЙСЬКОВО-ІНЖЕНЕРНОЇ ГАЛУЗІ

У запропонованій науковій розвідці проаналізовано групу найдавніших військово-інженерних термінів, проведено їх етимологічний аналіз, сформовано і описано тематичні групи, визначено системність їх використання в сучасній терміносистемі військово-інженерної галузі.

Ключові слова: військово-інженерні терміни, термінологічна система військової галузі, фортифікаційні терміни.

Сучасна військова лексика є сукупністю мовних одиниць, що поєднуються спільним змістом і відображають понятійну, предметну та функціональну схожість явищ, які вони позначають. Вона складається з військової спеціальної лексики (термінології) та військової субстандартною лексики і виконує важливу роль у збагаченні словникового складу сучасної української мови, про що свідчать лексикографічні джерела.

Осмилення процесу виникнення та розвитку української військової термінології, яка на різних етапах свого формування відбивала поняттєву базу військової справи, знайшло своє відображення як у лінгвістичних студіях, так і почасти у працях з історії та етнографії. Низку праць присвячено з'ясуванню походження спільнослов'янських та староукраїнських військових найменувань (А. Абдульманова, С. Ледеяєва, Д. Банзаров, П. Ковалів, Ф. Сороколетов), досить пильна увага у мовознавстві приділялася аналізу окремих тематичних груп української військової літератури XVI-XVIII століть (О. Апанович, Є. Альбовський, А. Бурячок, В. Горобець, В. Заруба, Л. Коломієць, Я. Рибалка).

Актуальність нашої статті зумовлена потребою детального вивчення сучасної термінологічної лексики військово-інженерної галузі.

Метою наукової розвідки є аналіз найдавніших термінів військово-інженерної галузі.

Досягнення мети передбачає реалізацію таких *часткових завдань*: на основі аналізу сучасних історичних джерел визначити період зародження військово-інженерної термінології; сформулювати і описати тематичні групи найдавніших військово-інженерних термінів; провести їх етимологічний аналіз, визначити системність використання в сучасній терміносистемі військово-інженерної галузі.

Становлення терміносистеми військово-інженерної галузі має тісний взаємозв'язок з історією становлення і розвитку інженерних військ. Упродовж віків ведення бойових дій завжди викликало необхідність проводити воєнно-інженерні заходи. Тому воєнно-інженерне мистецтво має достатньо міцну основу та походить своїм корінням у глибину століть.

Наші предки-слов'яни хоча й мали гіршу від інших народів зброю і організацію, проте перевершували їх у мистецтві будівництва укріплень (фортифікаційних споруд). У сучасному трактуванні термін *фортифікація* [від лат. *fortificatio* – зміцнення] використовують для позначення галузі військово-інженерного мистецтва, що охоплює теорію і практику укріплення (фортифікаційне обладнання) місцевості, як при завчасній військово-інженерній підготовці театрів воєнних дій і території країни, так і в ході війни з метою підвищення боєздатності збройних сил, збільшення їх бойової ефективності, захисту військ, органів управління, населення та об'єктів господарства від впливу засобів ураження противника [1, 183].

Отже, можемо стверджувати, що слов'яни, перш за все турбувалися про власну безпеку, а не про загарбання сусідніх земель, і зводили оборонні споруди, які захищали їх від ворожого втручання інших племен та допомагали підготувати місцевість до проведення бойових дій і оборони. Насамперед, це позначилося на характері міських укріплень: *городів* і *городищ*. Ці назви утворилися від іменника *град* (місто, огорожа), давньоруське *градъ*; запозичення із старослов'янської мови; старослов'янське (церковнослов'янське) *градъ* є прямим відповідником до давньоруського *городъ*, українського *город* – обгороджене місце [2, Т.1, 581]. Це були оборонні споруди, надійно укріплені валами [від лат. *vallum* – штучний насип] [2, Т.1, 223] і ровами [від давньоруського *ровъ* – канава, рів, безодня] [2, Т.5, 87]. Частина цих укріплень походить із доісторичних часів, а у V-VIII століттях лише набуває удосконаленого вигляду.

У VIII-IX століттях стародавні поляни й древліани охороняли свої землі від зовнішніх набігів окремими *укріпленими пунктами* й *сторожовими лініями*. Перші мали вигляд невеличких городищ, обнесених однією чи двома дерев'яними або земляними *оборонними огорожами*. Роль прикордонних застав виконували *остроги* [від давньоруського *острогъ* – обгороджене гострими кілками місце] [2, Т.4, 282]. А сторожові лінії склалися із системи земляних валів із виритими ровами перед ними на відкритій місцевості. Часто під час зведення сторожових ліній враховували природні умови місцевості: наявність лісу, річки, озера, болота, які також використовували у системі загороджень для утруднення просування противника.

У X-XI століттях Київська Русь найбільше страждала від набігів кочових племен: печенігів, хазар, половців, а також походів княжих загонів проти непокірних феодалів. Існує легенда, що саме у цей період Володимир Великий зводить надпотужну систему оборонних укріплень, відомих нам під назвою *Змієві вали*. Це насипи висотою 6-8 м і шириною 14-16 м, що простяглися через усю Україну приблизно на 1500 км на межі лісу і лісостепу. Вони виконували роль суцільних загороджень і були ефективними засобами захисту осілого населення лісостепу від легкої кінноти степових кочівників, зводячи нанівець їхню головну перевагу – швидкість просування та раптовість нападу. Те, що загроза йшла зі степу, підтверджує конструкція валів та загальна спрямованість їхніх ліній – вали віялом розходяться з півночі на південь та південний схід, утворюючи паралельні лінії.

Те, що зараз виглядає як залишки невиразних земляних насипів, колись було потужним та складним укріпленням – суцільні вали висотою 10-15 метрів, шириною основи до 20 метрів, на дерев'яному каркасі, в деяких місцях у вигляді п'яти-шести паралельних земляних укріплень, з ровом глибиною до 2-3 метрів. На відміну від традиційних городів і городищ, Змієві вали належали до якісно нового типу стародавніх фортифікаційних споруд.

Цей період характеризується й розвитком дорожньо-мостових робіт. Виникають такі поняття і терміни військово-інженерного мистецтва як *переправа* (місце, де переправляються через яку-небудь водну перепону); *пліт* [від давньоруського *плоть* – невеличкий пліт, пором]; *плотар* (робітник, який збиває плоту, а також гонить їх при сплаві); *плотище* (колоди, призначені для плоту); *пором* (*паром*, заст. *порон* – складався з декількох плотів); *поромник* (*поромщик*, *паромник*, *паромщик*, заст. *паронник*, *поронщик*) [2, Т.4, 525]. Переправи укріпляли *дерев'яними огорожами з бійницями*. У місцях, де була дуже сильна течія, організовували *перевезення на човнах*. Таким перевізником був і легендарний Кий, від якого виводять назву Києва.

Ще одним досконалим винаходом були *мости* [від праслов'янського *mostъ* – міст; шматки дерева, дрібні гілки, накидані на болото чи грузьку землю для зручності переходу] [2, Т.3, 483]. Перші згадки про них зустрічаються за часів Володимира Великого. Мости почали будувати на західних шляхах: у Білгороді, на Горині, в Луцьку. У Києві перший міст через Дніпро побудував Володимир Мономах у 1115 році. У 1229 році Було зведено міст на Дністрі під Галичем. Під час будівництва мостів використовували «військові хитрощі»: у разі потреби міст можна було легко *переметати* (розібрати), а потім знову *помостити* (зібрати). Щоб перешкодити ворогові у поході, мости розкидали, зрубували, палили.

Коли бойові дії відбувалися у лісі, робили *укріплення-засіки* (перешкоди із січеного (валеного) дерева). Система дерев'яних укріплень називалась *твердю* [від старослов'янського *тврѣдь* – укріплене місце, укріплення, кріпость] [2, Т.5, 532].

Пізніше почали будувати *фортеці* [від лат. *fortis* – сильний, міцний] – укріплені фортифікаційні споруди з міцними капітальними будівлями, постійним гарнізоном, великим запасом провіанту та озброєння; що були призначені для протидії довготривалій облозі та перебуванню у круговій обороні. Зазвичай, частину території обносили фортечним муром [від. лат. *murus* – кам'яна стіна] [2, т.3, 535] та/або куртиною [від лат. *cohors* – завіса; стіна між бастіонами] [2, т.3, 158] з бійницями та зубцями. Фортеці були добре захищені системою земляних укріплень, таких як рів з водою або без неї та вал. За часів Ярослава Мудрого така фортеця була побудована у Києві з боку Дніпра, а у 1037 році навколо Києва була зведена суцільна кам'яна стіна, що надійно захищала «Стольний град» від усякого роду загарбників [3; с. 45].

Кам'яне будівництво з воєнною метою дало потужний поштовх для подальшого розвитку й удосконалення облогового мистецтва. У 1044 році була побудована фортеця в Новгороді, поставлені кам'яні огорожі в Ізборську (1330 р.), Гдові (1421 р.), Москві (1485 р.), Смоленську (1596 р.) та інших містах.

Для зведення усіх зазначених фортифікаційних споруд не було спеціально призначених військових загонів, ці роботи виконували воїни-раби, ратники, умільці в різних галузях майстрового мистецтва, які об'єднувалися у *посошну рать*. Найбільше користувалися попитом майстри *древоділи* і *плотники*. А коли ставало вже зовсім сутужно, їм на допомогу приходило мирне населення: городяни і селяни.

Отже, наша наукова розвідка підтвердила гіпотезу, що військово-інженерна термінологія, як і відповідне мистецтво, сягає у давні часи. В цю добу виникли переважно фортифікаційні терміни військово-інженерної галузі. Їх можна поділити на такі тематичні групи: 1) назви міських укріплень і їх частин: *город*, *городище*, *фортеця*, *башта*, *бійниця*, *укріплений пункт*, *сторожова лінія*, *кам'яна стіна* тощо; 2) назви дорожньо-мостових споруд, способів їх зведення та засобів подолання: *міст*, *переправа*, *пором*, *пліт*, *плотовище* тощо; 3) назви земляних фортифікаційних укріплень: *вал*, *рів*, *окоп*, *перекоп*, *насип* тощо; 4) назви дерев'яних фортифікаційних укріплень: *засіка*, *твердь*, *частокіл*, *пліт* (огорожа) та ін; 5) назви людей за родом діяльності, які зводили чи обслуговували зазначені споруди: *плотар*, *поромник*, *поромщик*, *посошна рать* тощо.

Деякі з найдавніших фортифікаційних термінів увійшли до сучасної військово-інженерної терміносистеми. Сьогодні у фортифікації активно використовуються такі терміни, як: *окоп*, *рів*, *вал*, *насип*, *земляна споруда*, *переправа*, *пором* та інші. Однак з часом більша частина фортифікаційних об'єктів предків-слов'ян, а разом із ними і терміни, що їх називали, втратила свою актуальність, але міцно укоренилась в історії нашого народу, зокрема у прислів'ях, приказках, фраземах, наприклад: *За тобою, як за кам'яною стіною*. *Мій дім – моя фортеця*; *будувати надхмарні замки*, *наводити мости*, *палити мости* та ін.

Список використаних джерел

1. Військово-інженерний енциклопедичний словник. – Кам'янець-Подільський, ФВП КПНУ ім. Івана Огієнка, 2011. – 346 с.
2. Етимологічний словник української мови: В. 7 т. / [АН УРСР. Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні; Редкол. О. С. Мельничук (головний ред.), І.К.Білодід, В.Т. Коломієць, О.Б.Ткаченко та ін]. – К.: Наук. думка, 1982-2006.
3. Пірко В.О. Оборонні споруди в межиріччі Дніпра і Сіверського Дінця / В.О. Пірко. – Український культурологічний центр. донецьке відділення НТШ, східний видавничий дім – Донецьк, 2007. – 176 с.
4. Крип'якевич І. Історія українського війська / І. Крип'якевич. – Частина 1. – Львів: видання Івана Тиктора, 1936. – 288 с.

Summary. The proposed scientific exploration group analyzed oldest military – engineering terms, as well as their etymological analysis formed and described thematic groups identified systemic use in modern terminology military engineering industry.

Key words: military-engineering terms, terminological system of military field fortifications time.

Отримано: 5.10.2012 р.

УДК 811.161.2'373

А. В. Драгомерецька

МІФОТЕОНІМИ ЯК СПОСІБ ПОЕТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО

У статті розглянуто реалізацію мовної картини світу засобами використання прецедентних імен – міфотеонімів на матеріалі поезій Ліни Костенко. Виявлено випадки використання прецедентних імен як у денотативному значенні, так і з певними конотаціями.

Ключові слова: мовна картина світу, міфотеонім, прецедентна одиниця, прецедентне ім'я.

Існує думка, що кожному зі світів – фізичному, метафізичному і трансцендентному – відповідає своя картина світу: фізичному – наукова, метафізичному – мовна, трансцендентному – міфологічна, або релігійна картина світу [8].

В основі міфологічної картини світу лежить міфологічний світогляд – «сукупність уявлень, які були сформовані в умовах первісного суспільства на основі образного сприйняття світу» [3].

Значний сегмент міфологічної картини світу складають міфотеоніми – імена античних богів, божеств і героїв греко-латинського походження. Українська дослідниця О. Г. Михайлова відносить міфотеоніми до категорії імен з «відсутнім реальним денотатом» [4, 112]. Д. І. Руденко, автор монографії «Ім'я в парадигмах «філософії мови», зауважує, що «категорія «порожніх» імен, або імен з «порожнім / нульовим» денотатом, означає об'єкти, які реально не існують з точки зору сучасних наукових або сучасних буденних знань» [6, 21, 33]. Але відсутність фізичних референтів (денотатів) не заважає їм бути повнозначними, граматично вираженими лексичними одиницями, які принципово не відрізняються від імен інших реально існуючих об'єктів.

Зважаючи на те, що міфотеоніми відомі більшості носіїв мови незалежно від приналежності до тієї чи тієї лінгво-культурної спільноти і легко впізнаються ними в будь-яких трансформаціях, відносимо їх до категорії прецедентних імен. Прецедентною одиницею, за Ю. М. Карауловим, вважаємо загальновідомий концепт, значущий для тієї чи тієї особистості в пізнавальному й емоційному планах, який має понадособистісний характер, тобто добре відомий і широкому оточенню певної особистості, її попередникам і сучасникам, і, нарешті, такий, звернення до якого відновлюється неодноразово в дискурсі цієї мовної особистості [1, 216]. Прецедентні імена збагачують спілкування, виконують естетичну, прагматичну функції, а також слугують засобами збереження та трансляції культурного коду народу. Частотність їх використання стрімко зростає, що й визначає актуальність їх дослідження.

У цій статті ми розглянемо міфотеоніми як спосіб реалізації мовної картини світу у творчості сучасної української поетеси Ліни Костенко.

Насамперед зауважимо, що значення міфу в літературному творі не тотожне його семантиці в першоджерелі й цілком залежить від задуму письменника. Перехід міфічного образу в поетичний пов'язаний з усвідомленням відмінності між суб'єктивністю процесу пізнання та об'єктивністю дійсності.